

Una din trăsăturile caracteristice ale economiei feudale este circulația concomitentă a tot felul de monede, atât ale autorităților locale, cât și străine, adesea provenind din monetării foarte îndepărtate.

Echivalența între aceste monede, circulând simultan, se stabilea pe baza valorii unui gen de ordonanțe care fixau din timp cursul monedelor și care încep să apară în Țările de Jos și orașele italiene încă în secolul al XVI-lea.

Pentru stabilirea felurilor de monede străine care au circulat pe teritoriul hunedorean, avem la îndemână două categorii de izvoare. Prima categorie cuprinde descoperirile monetare efectuate pe acest teritoriu cu prilejul săpăturilor arheologice ori găsite din întâmplare. A doua categorie de izvoare care menționează știri cu privire la circulația monetară sunt cele scrise: documente interne sau externe, relatări ale călătorilor străini care au trecut pe aici. Dacă prima categorie de izvoare (care de altfel face obiectul comunicării noastre) ne dau informații foarte precise privitoare la originea și felul monedelor care au circulat pe aceste meleaguri, izvoarele scrise prezintă unele dificultăți datorită faptului că în decursul timpului, aceleași nume au putut servi pentru a desemna monede diferite ca origine sau valoare, iar în alte cazuri, aceeași monedă a fost înregistrată sub denumiri diferite.

Colecția numismatică a Muzeului județean Hunedoara-Deva, creată în urma unei munci de cercetare de mai multe decenii, conține un număr mare și variat de monede care au circulat în decursul veacurilor pe cuprinsul Transilvaniei și implicit pe meleagurile hunedorene.

În cadrul acestui bogat și variat tezaur numismatic un loc de seamă îl dețin monedele feudale, provenite în totalitate de pe teritoriul județului. Tezaurile hunedorene chiar dacă uneori sunt de proporții și valoare relativ modeste, înglobează numeroase tipuri de monede, acesta fiind un fenomen caracteristic pentru evul mediu și care se datorește în mare parte și faptului că în Transilvania s-a bătut foarte puțină monedă măruntă de argint, necesarul fiind furnizat de emisiunile venite din afară¹.

În privința componenței acestor tezaur, menționăm faptul că în ele predomină moneda străină, în special cea poloneză și maghiară, la care se adaugă într-o mai mică măsură monedele orașelor și statelor germane sau cele ale provinciilor și orașelor Confederației olandeze. Căile de pătrundere au fost multe, în primul rând relațiile comerciale cu Polonia, Austria și cu statele și orașele germane. Se știe că aceste relații au continuat și după căderea Budei și transformarea Ungariei în pașalâc turcesc. Drumurile comerciale cu Apusul, rupte pentru un timp s-au restabilit cu această ocazie prin partea de nord a Ungariei anexată la Austria, de unde se ramificau apoi spre Polonia și Germania. Nu trebuie neglijate nici legăturile cu Moldova și Țara Românească, de unde și

1. Olimpia Palamariu, Repertoriul tezaurilor feudale din colecția Muzeului Județean Hunedoara-Deva, în "Sargentia", XVIII-XIX, 1984-1985, p. 254.

schimbul de monede străine, în special cele poloneze, care au circulat foarte mult, în Moldova. Ar fi o greșală să neglijăm tocmai aceste relații care, după părerea noastră au fost importante. Un alt mijloc de pătrundere a monedelor străine a fost îndeosebi prezența unor trupe de mercenari străini în Țările Române, în special germani și polonezi, care au adus cu ei desigur și monedele lor de baștină². În fine, pătrunderea lor, în special a monedelor maghiare, poate fi legată și de politica promovată de coroana maghiară sprijinită de biserica catolică, ce căuta să-și extindă autoritatea prin subjugarea Transilvaniei³.

Oprindu-ne puțin asupra acestei categorii de monede emise de Sigismund I, Matei Corvin sau Vladislav al II-lea cu toate reformele monetare aplicate în vederea lor (1436-1468) menționăm că ele nu și-au menținut valoarea la un nivel acceptabil și au continuat să fie alterat prin mărirea cantității de metal neprețios⁴. Reducerea de metal nobil din fiecare monedă, aceasta având totuși un curs oficial, este o practică frecvent întrebuintată de puterile emittente de monedă ale Europei secolelor XV- XVII. Operația avea drept scop obținerea unui substanțial câștig atât pentru atelierul monetar cât și pentru autoritatea emittentă⁵. Iar ca rezultat eliminarea ei de pe piață și înlocuirea cu altele, de bună calitate.

Monedele poloneze, prezente în majoritatea tezaurilor descoperite pe teritoriul hunedorean, în unele din ele cu preponderență absolută, indică, un fenomen cunoscut, de altfel, al circulației monetare, predominând în special piesele de valoare mică și mijlocie și mai puțin cele de valoare mare. Ele dețin această preponderență până la sfârșitul secolului al XVII-lea când moneda austriacă le va înlocui treptat⁶.

O altă categorie de monede ce se aflau în circulație în secolul al XVI-lea și care se află în majoritatea tezaurilor hunedorene sunt jumătățile de groși de Swidnica emise de Ludovic al II-lea. Cu toate că aceste monede sunt bătute înainte de 1526, anul bătăliei de la Mohacs, ele continuă să circule până la sfârșitul secolului al XVI-lea și chiar la începutul celui de al XVII-lea, ceea ce dovedește, cu siguranță, lipsa acută de pe piața Transilvaniei, a monedei mărunte de largă circulație. Emiterea lor la Swidnica în Silezia, se datorește faptului că această provincie era deținută de Ludovic al II-lea, în calitate de descendent al dinastiei Jagellone. Ele au adus venituri însemnate lui Ludovic, dar și perturbări în circulația monetară a Poloniei⁷. Aceste piese de o valoare intrinsecă atât de redusă încât echivalau cu niște falsuri oglindeau și în execuție prin mulțimea ștanțelor monetare cu numeroase variante de prescurtare, punctuație, combinare a legendei aversului și reversului intenția emittentului de a satisface piața doar pentru moment cu ele, nesocotind cerințele necesare unor emisiuni monetare de încredere⁸.

2. Gheorghe Anghel, Un tezaur de monede feudale din sec. XVI, descoperit la Alba Iulia, în "Apulum", XI, 1973, p. 380-381.

3. Constanța Stirbu, Un tezaur din sec. al XIII-lea descoperit la Sâmbăteni, Jud. Arad, în " Cercetări Numismatice ", II, 1979, București, p. 86.

4. Octavian Iliescu, Moneda în România, București, 1970, p. 41.

5. Ana Maria Velter, Date privitoare la un tezaur din sec. al XV- lea, descoperit la Turda, în " Cercetări Numismatice ", I, 1978, București, p. 33.

6. Gheorghe Anghel, Ana Hopârtean, Tezaurul feudal din secolul al XVIII-lea descoperit la Plocoș (jud. Cluj), în "Apulum", VIII, 1971, p. 115.

7. Gheorghe Anghel, Un tezaur... , în "Apulum", XI, 1973, p. 379.

8. Francisc Pap, Tezaurul monetar de la Ghireșul Român (jud. Cluj). Observații despre circulația monetară în Transilvania, în, "ActaMN"; XXI, 1984, p. 543.

Spre deosebire de prima jumătate a secolului al XVI-lea, tezaurele acumulate în a doua jumătate a secolului al XVI-lea în ținutul hunedoarean au în componență pe lângă emisiunile enumerate anterlor și groșii prusieni, de Liegnitz-Brieg și Brandenburg-Küstrin precum și emisiuni din zona Mării Baltice, în special din Lituania. La piesele amintite se adaugă groșii lui Sigismund al III-lea. Stocul este completat prin denarii din monetăria habsburgică de la Kremnitz, începând cu cei emiși de Ferdinand I după 1527. Tabloul circulației monetare divizionare de argint este completat de piese izolate din Europa centrală și de vest, marlengroschenii din orașele Braunschweig, Goslar, Göttingen, Halberstadt, Hameln, piesele mai mărunte emise de Strassbourg, Palatinatul Renan, piese tiroleze sau chiar mai mari, jumătățile de taler din Saxonia⁹.

În timp ce monedele poloneze se află difuzate relativ uniform în tezaurele descoperite pe aceste meleaguri, piesele din Europa centrală și de vest se găsesc grupate numai în câteva (Nalați Vad, Călanul Mic, Geoagiu și în trei tezaure din colecția veche) ele nefiind întâmplătoare, ci în strânsă legătură cu apartenența socială a posesorilor lor.

Intervalul cuprins între 1600-1650, reprezintă, în ce privește circulația monedei de argint, dar și a monedei în general, o epocă cu caractere bine definite, care o deosebesc de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, mai ales de ultimile trei decenii ale acestui secol. Chiar dacă circulația monedei de argint între 1650-1675 s-a înscris pe unele coordonate tradiționale, ținând de prima jumătate a secolului al XVII-lea absența aproape totală a emisiunilor transilvane, pe de o parte, precum și apariția - de foarte scurtă durată - a unor emisiuni noi (piese de 12 denari, bătute de Mihai Apaffi, între 1672- 1674), pe de altă parte, conferă acestor 25 de ani mai de grabă caracterul unei perioade de tranziție în care principatul transilvan trece prin fundamentale schimbări politice și economice care influențează profund și aspectele circulației monetare¹⁰.

A doua jumătate a secolului al XVII-lea este o epocă de mari schimbări în istoria politică și economică a Transilvaniei. Sub aspect politic, Transilvania traversează două mari perioade: cea a Principatului autonom și cea a anexării de către Austria, confirmată prin pacea de la Karlowitz, în 1699. În toată această perioadă principii transilvăneni emit monedă în cantitate mică sau nu emit de loc, astfel încât aceste emisiuni, în special cele mici și mijlocii, sunt foarte puține la număr. Tezaurele hunedorene nu conțin astfel de emisiuni. Stocul de bază continuă să fie reprezentat prin tradiționala monedă poloneză. Alături de aceasta continuă să fie prezente emisiuni mai vechi transilvănene, în special din prima jumătate a secolului al XVII-lea, mai ales, groșii mari ai lui Bethlen, și emisiunile ungurești.

Imaginea circulației monedei feudale este completată de prezența pieselor de 1,5 groși (dreipolker), poloneze, prusiene și de Riga și Elbing.

O schimbare radicală în compoziția tezaurelor care circulau pe teritoriul hunedoarean se petrece în jurul anilor 1680 odată cu creșterea influenței austriece în Transilvania și după pătrunderea austrieclilor în principat: alături de moneda austriacă

9. Eugen Chirilă, *Circulația monetară urbană și circulația monetară rurală în Transilvania în a doua jumătate a secolului XVI, în "ActaMP"; V, 1981, p. 347.*

10. Eugen Chirilă, *Contribuții la circulația monedei de argint în Transilvania în a doua jumătate a sec. XVII, în "Apulum"; XI, 1973, p. 717.*

propriu-zisă își face apariția în cantități masive moneda de argint din principatele germane, reprezentată mai ales prin piese de 1/3 și 2/3 taleri, precum și piese mai mici. Moneda mijlocie austriacă este reprezentată masiv prin piesele de 15 creițari, relativ recent creată, emisă din necesități de război¹¹. O adevărată invazie a acestor piese se observă după 1685, când Austria caută să elimine din circulația monetară a Transilvaniei monedele de altă proveniență decât cea austriacă, împrumutând acesteia din urmă un curs forțat mai mare decât cel real¹².

În jurul anului 1700 apare o monedă nouă, poltura de argint, numită și poltura simplă, valorând 3 denari. Primele piese sunt de la Leopold I, continuându-se baterea lor sub Iosif I și Carol VI. Polturile se găsesc în tezaurele acumulate și tezaurizate la începutul secolului al XVIII-lea dar nu în cantități mari.

Piese austriece (15, 6, 3 creițari și poltura) au fost bătute în monetăriile imperiului deoarece împăratul era în același timp și rege al Boemiei, duce al Sileziei, Stiriei și Carinției, comite al Tirolului și principe al Transilvaniei. În această din urmă calitate dobândită la sfârșitul secolului al XVII-lea când Transilvania a fost anexată la imperiu, a reorganizat sistemul monetar prin înzestrarea cu aparatură nouă a monetăriilor de la Sibiu și Cluj¹³, precum și cea de la Alba Iulia, care a devenit cea mai importantă. Aceste piese emise în cantități enorme (peste 26 milioane) aduc Austriei un câștig imens pentru că ele conțin o cantitate de metal prețios mult mai mică decât valoarea lor nominală¹⁴.

Tot în această perioadă apar emisiuni de 15 creițari emise de ducii și episcopi din teritoriile aflate sub stăpânirea sau protecția Austriei, după sistemul Imperial. Emisiunile lor sînt reglementate de împărat și garantate de rescriptele imperiale purtând denumirea de "emisiuni ale principilor din imperiu"¹⁵. Între acestea menționăm pe cele ale ducilor din Silezia, George al III-lea în Brieg, George Wilhelm la Liegnitz, Brieg și Wohlau, precum și a episcopului de Breslau, Friederich. Tot aici trebuie încadrate și emisiunile ducelui de Oëls, Sylvius Friederichus. Tot un principe al imperiului era și principele de Olmeutz, din Moravia ale cărui piese de 15 creițari, prezente în tezaurele noastre, au fost bătute probabil în monetăria de la Viena¹⁶. Emisiunile acestui principe sunt prezente, însă în număr redus în aproape toate tezaurele noastre de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea.

Printre piesele mai rare întâlnite se înscrie o piesă de 1/6 dintr-un taler din 1678, de la Johann Friederich de Brandenburg, linia Ansbach, piesă ce echivalează cu 15 creițari.

11. Francisc Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde, Berlin-Leipzig, 1930, p. 123.

12. Gheorghe Anghel, Tezaurul monetar din sec. al XVII-lea de la Răscruți, în "Aptulum", VI, 1967, p. 409-411.

13. Huszar Lajos, Az Erdély pénzvéres története, în "A története Erdély", Budapest, 1936, p. 18; și Biro Vancel, Erdély XVI-XVII századi kereskedelmienk történetéhez, în "Emlékkönyv. Kelemen Lajos" Cluj, 1957, p. 74.

14. Eugen Chirilă, Vasile Lucăcel, Tezaurul monetar de la Rus (jud. Sălaj) sec. XVII, în "ActaMN", I, 1977, p. 216.

15. Ioan Sabău, Din politica financiară a habsburgilor în Transilvania la sfârșitul secolului al XVII-lea, în "Studii", VIII, 1-4, ian.-dec., Cluj, 1952, p. 207-208.

16. Gheorghe Anghel, Ana Hopârtean, op.cit, p. 113.

O altă categorie de monede prezente în unele tezaure o constituie talerii olandezi și brandenburgici. Pieseile sunt emise de Confederația Țărilor de Jos, orașele Campen și Deventer, provincia Overijssel (Transilvania). Împreună cu ei au pătruns la noi și talerii cu armele și legenda regelui Filip al IV-lea al Spaniei, emiși în Brabant, provincia ereditară a regiilor Spaniei în Țările de Jos. Existența lor în tezaurele noastre constituie o mărturie de necontestat a pătrunderii acestora în sudul Transilvaniei prin intermediul Țării Românești¹⁷.

Talerii olandezi, numiți la noi "taleri -lei" erau foarte cunoscuți în țările române încă de la mijlocul secolului al XVII-lea circulând aproape două secole și ca urmare a acestui fapt din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea leul se transformă în monedă de calcul până în 1869, când devine moneda noastră națională¹⁸. Ca dovadă că aceste monede circulau cu intensitate și în Transilvania la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, este faptul că au fost menționate în toate hotărârile dietelor ardeleni și în dispozițiile imperiale privitoare la reglementarea circulației monetare în Transilvania. În dispozițiile imperiale din 1709 și 1711 privind stăpânirea monedei valahice și polone talerul leu se afla în categoria monedelor valahice¹⁹.

Eforturile Austriei de a înlătura moneda străină nu au avut însă succesul scontat. Cu toate străduințele guvernului austriac, cursul forțat al monedei austriece nu este în întregime acceptat, celelalte monede continuând să circule, este adevărat în cantități mici, până sub domnia Mariei Theresia, care reușește să schimbe complet sistemul monetar al imperiului, fapt confirmat și de tezaurele hunedorene acumulate la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

17. Ibidem, p. 117

18. Nicolae Iorga, Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni, în "Colecția Humuzaki", vol. XV, II, București, 1913, p. 1538-1539; 1549.

19. C. Secășeanu, De când circulă "leul-monedă" în țara noastră, în "Studii și Cercetări Numismatice", IV, p. 423-428. și C. Kirițescu, Sistemul bănesc al leului și precursorii lui, vol. I, București, 1964, p. 100.

LA CIRCULATION DES MONNAISES DANS LE MOYEN ÂGE SUR LE TERRITOIRE DE HUNEDOARA

- Résumé

L'article présente en fondant sur les deux catégories de sources (les découverts des monnaies et les documents internes et externes) quelques informations sur l'origine et les catégories des monnaies qui ont circulé dans ce territoire.

Les trésors de Hunedoara, même elles sont quelquefois modestes comme les proportions et comme les valeurs, ils comprennent de nombreux types de monnaies cette situation est conditionné par le fait que en Transylvanie à été battu très moins monnaie petit d'argent, le nécessaire étant fournis par les émissions qui sont venues des autres pays.

Dans la composition des trésors prédominent, particulièrement, la monnaie polonaise et hongroise, puis dans une mesure plus réduite, les monnaies des villes et des États allemands et celles des Confédération d'Hollande. Les moyens de pénétration ont été beaucoup, d'abord les relations commerciales, mais la présence des troupes de mercenaires étrangers dans les Pays Roumains, qui ont apporté avec eux, bien sûr, leur monnaies autochtones.

Une échange totale dans la compositions des trésors d'argent découverts sur le territoire de Hunedoara on passe à la fin du XVII-ème siècle, peu exactement après le 1680, en même temps avec la croissance de l'influence antichienne dans la Transylvanie, quand auprès de monnaie autrichienne, à proprement, (18, 15, 6, 3 et 1 kreutzer) on fait l'apparition dans les quantités massives la monnaie d'argent des principautés allemandes (1/3 et 2/3 thaler).

La monnaie moyenne autrichienne, représentée par les pièces de 15 kreutzer, créées par les besoins de guerre, fait irruption le marché après le 1685, quand l'Autriche cherche éliminer de la circulation monétaire de Transylvanie les monnaies d'autre provenance, pour ce chose en empruntant de cette monnaie un cours forcé plus grand que celui réel.

Une autre catégorie de monnaies présents dans les uns des trésors de Hunedoara elle constitue les thaleri hollandais et brandenbourgs. Les pièces sont émises par la Confédération des Pays-Bas, les villes Campen et Daventer, la Province Overysse (Transsilvania). Ensemble avec elles, ont pénétrées chez nous et les taleri avec les armes et la légende du roi Phillip le IV-ème de l'Espagne, dans les Pays-Bas. Leur existence dans les trésors de Hunedoara constitue une témoignage incontesté de leur pénétration, chez nous, par l'entremise du Pays Roumain, et de puissants ces liaisons existents entre les habitants des deux versants de Carpathes.